

UDK: 316.4

Olimjon AXMADJANOV,
Namangan davlat universiteti katta o'qituvchisi, PhD
E-mail: akhmadzhanov71@inbox.ru

Namangan davlat texnika universiteti dotsenti S.Abdullayeva taqrizi asosida

REFLECTIONS ON THE EXPANSION OF INFORMATION FLOWS IN MODERN SOCIETY

Annotation

In this article, the author analyzes the expansion and improvement of information flow in modern society thanks to the Internet and other mass media, as well as people's attitudes toward information. He explains, using concrete facts, how humanity's need for obtaining information is growing. He also notes that the expansion of the information world today leads to a divergence of interests. **Key words:** Information flow, digital technologies, social networks, virtual world, artificial intelligence, digital culture, information speed, distance learning.

РАЗМЫШЛЕНИЯ О РАСШИРЕНИИ ИНФОРМАЦИОННЫХ ПОТОКОВ В СОВРЕМЕННОМ ОБЩЕСТВЕ

Аннотация

В данной статье автор проанализировал расширение и улучшение потока информации в современном обществе благодаря Интернету и другим средствам массовой информации, а также отношение людей к информации. Он объяснил на конкретных фактах, как растет потребность человечества в получении информации. Он также отметил, что расширение информационного мира сегодня приводит к разногласию интересов.

Ключевые слова: Поток информации, цифровые технологии, социальные сети, виртуальный мир, искусственный интеллект, цифровая культура, скорость информации, дистанционное обучение.

ZAMONAVIY JAMIYATDA AXBOROTLAR OQIMINING KENGAYISHI BORASIDAGI MULOHAZALAR

Аннотация

Ushbu maqolada muallif internet va boshqa ommaviy axborot vositalari tufayli zamonaviy jamiyatda axborot oqimining kengayishi, takomillashishi va odamlar tomonidan axborotga bo'lgan munosabatlarni tahlil qilgan. Insoniyatni axborotga bo'lgan ehtiyojini qay tarzda o'sib borayotganini aniq faktlar bilan izohlagan. Bugungi kunda axborot olamini kengayib borishi manfaatlar to'qnashuviga olib kelishi borasida ham so'z yuritgan.

Kalit so'zlar: Axborot oqimi, raqamli texnologiya, ijtimoiy tarmoq, virtual olam, sun'iy ong, raqamli madaniyat, axborot tezligi, masofaviy ta'lim.

Kirish. Bugungi zamonaviy jamiyatda axborotlar oqimining kengayishi, axborot almashinuvining jadallashuvi yoshlarning ijtimoylashuv jarayonini bir muncha murakkablashtirib yubordi. Yoshlarning ijtimoylashuvi an'anaviy omillar (oilalar, maktab, tengqurlar davrasi) dan tashqari virtual olam (ijtimoiy tarmoqlar, internet) ta'siri ostida kechmoqda. Bu esa modernizatsiyalashayotgan jamiyatda axborot almashinuvining ahamiyatini har qachongidan oshirib yubordi.

Modernizatsiya jarayonlari raqamli texnologiyalarning yanada tezroq va chuqurroq rivojlanishiga sabab bo'ldi. Bu esa ijtimoiy tarmoqlarda sun'iy ongning paydo bo'lishi va insonlarni u bilan muloqatga kirishishlari uchun turtki bo'ldi. Elektron madaniyatda shaxs va sun'iy ongning tutgan o'rni borasida mutaxassislar turlicha qarashlar bildirishmoqda.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili. XX asrni ikkinchi yarmida biz bugun kompyuter deb atayotgan EHM (Elektron hisoblash mashinalari) davri boshlandi. Bu soha o'ta tezkorlik bilan rivojlanganligi tufayli o'tgan asrdayoq ba'zi olimlar tez orada bu mashinalar inson o'rnini egallashiga ishona boshlashdi. Oltmish yildan sal ko'proq vaqt oldin, taniqli britaniyalik matematik Alan Tyuring o'zining EHM lar sohasiga bag'ishlangan tamoyilini ishlab chiqdi. Bu tamoyilda olim "Mashina o'ylay oladimi?" - degan savolga aniq javob izlaydi.

Ushbu tamoyil Tyuring tomonidan 1950-yilda mashhur "Aql" falsafiy jurnalida chop etilgan "Hisoblash mashinalari va

razvedka" maqolasida shakllantirilgan va u tomonidan "Taqlid o'yini" deb nomlangan[1]. Keyinchalik bu tamoyil Tyuring testi deb nomlandi. Tyuring o'z tamoyilida mashina o'ylay oladimi degan savolga to'g'ridan to'g'ri javob berish qiyinligini aytib, uning o'rniga "Taqlid o'yini"ni qo'llashni taklif qiladi. Ko'rib chiqilayotgan o'yinda dastlab uch kishi ishtirok etadi: erkak (A), ayol (B) va kimdir savol beradi (C), oxirgi ishtirokchi esa har qanday jinsdan bo'lishi mumkin. Savol beruvchi boshqa ikki ishtirokchidan ajralib turadi, ular turli xonalarda bo'lib, bir-birlarini ko'rmaydilar. Savol beruvchi uchun simulyatsiya o'yinining maqsadi o'yinning qolgan ikki ishtirokchidan qaysi biri erkak va qaysi biri ayol ekanligini aniqlashdir. Bundan tashqari, Tyuring vazifani murakkablashtiradi va o'yinchi A (erkak) o'rniga kompyuter simulyatsiya o'yinida ishtirok etadi va uy egasi o'yinchilarning qaysi biri A (mashina) yoki B (ayol) degan savolga javob berishi kerak.

O'yinning maqsadi A o'yinchisi ayol ekanligini isbotlash va uning eng yaxshi strategiyasi to'g'ri javob berishdir, hozirgi kompyuter o'yinchisining strategiyasi esa savol beruvchini chalg'itishdir. Va nihoyat, o'yinning quyidagi modifikatsiyasi: aytaylik, o'yinchi A avtomobil bo'ladi, o'yinchi B - shaxs (erkak yoki ayol bo'lishidan qat'iy nazar) va savol beruvchi suhbat natijalariga asoslanib, ishtirokchilardan qaysi biri shaxs ekanligi haqida xulosa chiqaradi. Bu Tyuring testining klassik formulasi. Bunday holda kompyuter uchun asosiy strategiya savol beruvchini yo'ldan ozdirish, uni

(kompyuter) aslida shaxs ekanligiga ishonirishdir. Inson vazifasi to'g'ri javob berishdir. Tyuringning fikricha, intellektning mohiyati haqiqiy insonning xatti-harakatidan farq qilmaydigan fikrlash qobiliyatidir. Bu fikrlash modeli zamonaviy falsafiy fikrning ong falsafasi kabi yo'nalishiga ta'sir ko'rsatdi.

Muloqotning "madaniy ta'rifchisi" deb ataladigan asosiy vakili deb kanadalik madaniyat va media nazariyotchisi Marshall Maklyuhanni aytish mumkin. "Gutenberg gallaktikasi: bosma madaniyat odamining yaratilishi", "Ommaviy axborot vositalarini tushunish: tashqi inson kengaytmalari" asarlarida u insoniyat madaniyati va kommunikativ vositalar rivojlanishining quyidagi bosqichlarini belgilaydi: og'zaki muloqot va nutq madaniyati (1), yozma madaniyat (2), bosma madaniyat (3), elektr davri (4). Bir davrdan ikkinchi davrga o'tish aloqa vositalarining o'zgarishi bilan bog'liq. Keling, ushbu bosqichlarni qisqacha tasvirlab beraylik. Savdodan oldingi davrda asosiy aloqa vositasi nutqdir. Nutq – bu insonga oson muloqot qilish va ulardan keng samarali foydalanish uchun mos shaklida tajriba va bilimlarni to'plash imkonini beradigan vositadir. Savodxonlikdan oldingi davrda muloqot individual muloqot darajasida axborotni to'g'ridan to'g'ri uzatish yo'li bilan amalga oshiriladi, inson miyasi esa ma'lumotlarning saqlovchisi bo'lib chiqadi va xotira mexanizmlari ishtirok etadi. Og'zaki nutq madaniyatidan yozuv davriga o'tish yozuvning paydo bo'lishi bilan boshlanadi. Madaniyatni uzatishning navbatdagi texnologiyasi yozishdir.

Tadqiqot metodologiyasi. Maklyuhan yozish texnologiyasi bilan sababiy bog'liqlik, vizual Nyuton mexanikasi g'oyasini bog'laydi. Yozish odati tufayli odam obyektiv voqelikni qismlarga ajratish va uni chiziqli ketma-ketlikda tartibga solish imkoniyatiga ega bo'ladi. Xatdan keyin bosib chiqarish texnologiyasi davri keladi. Yangi madaniyatning texnologiyasi Gutenberg tomonidan ixtiro qilingan bosmaxonadir (shuning uchun uning mashhur kitobiga "Gutenberg gallaktikasi" nomi ham berilgan)[2]. Matbaa texnologiyasining tarqalishi inson hayotining fan, ta'lim, adabiyot, san'at, ijtimoiy tuzilma, iqtisodiyot, siyosiy qurilmalar kabi sohalarida o'zgarishlarga olib keladi. Chop etish mashinasi o'rmini bosgan texnologiya elektr texnologiyasidir. Marshall Maklyuhan birinchilardan bo'lib yangi aloqa texnologiyasining madaniyatga ta'sirini ta'kidladi. Yangi ommaviy axborot vositalari orqali, birinchi navbatda, televideniye orqali og'zaki nutq madaniyatining muloqot tamoyillariga qaytish (yangi texnologik darajada)ro'y berayotganini ta'kidladi. Marshall Maklyuhan, asosan, 1960-yillarda ishlagan, telefoniya va televideniya ommaviy foydalanish endigina yo'lga qo'yilgan paytlarda u yangi aloqa vositalarining e'yforiyasiga berilib, ular "Gutenberg mexanizmi" tamoyillarini bekor qiladigan buzg'unchi kuch bo'lishiga ishongan davr.

Marshall Maklyuhan qanday qilib zamonaviy internet makonining madaniyati va ijtimoiy munosabatlar tuzilishini tavsiflashga muvaffaq bo'lganligi ajablanarli. Ko'p yillar o'tgach, internet haqiqatan ham davlat chegaralari yo'q va xabarlar bir foydalanuvchidan boshqasiga uzatiladigan ideal "Global qishloq" qa aylandi. Yangi elektron madaniyat eng yangi aloqa vositalari, masalan, internet global aloqa tarmog'i orqali aniqlanadi. Biroq yangi texnologiyalar va ularning rivojlanishi biz hali o'rganmagan yangi madaniy hodisalarga olib keladi. Keling, elektron aloqa muhitining zamonaviy tadqiqotlariga murojaat qilaylik. Tim Jordan, elektron madaniyat davridagi aloqa tadqiqotchisi, o'zining "Internet, jamiyat va madaniyat: internetdan oldin va keyin aloqa amaliyotlari" (2013) kitobida klassik kommunikativ triadada xabar uslubining o'zgarishi haqida yozadi. Internetdan oldingi

davrda quyidagi tartibda muloqot o'rnatiladi edi: "Yuboruvchi - Xabar - Qabul qiluvchi". Raqamli madaniyatda – "internetdan keyingi" davrda, xabar endi jo'natuvchi bilan bog'lanmaydi, chunki jonli muloqot yoki hatto qo'l yozuvi davrida bo'lgani kabi yuboruvchi va oluvchi har doim jonli muloqotda jismonan ishtirok etgan va shuning uchun identifikatsiya qilish jarayoni talab qilinmagan. Keyingi davr, ya'ni "masofaviy aloqa" davri aloqaga imzo, harflardagi muhrlar va boshqalar orqali shaxsni aniqlash (avtorizatsiya) tartibini kiritadi[3].

Bugungi kundagi tahlillar shuni ko'rsatmoqdaki, foydalanuvchi zamonaviy raqamli aloqa sharoitida o'zini shaxs ekanligini isbotlashi uchun turli elektron amaliyotlarni bajarishga to'g'ri kelmoqda. Bu esa foydalanuvchini tez-tez testdan o'tish holatiga tushib qolishiga sabab bo'lmog'da. Shunchaki imzo yoki fotosurat endi sizning shaxs ekanligingizni isbotlay olmaydi, aslida har birimiz aql-idrok testidan o'tish va har doim ham muvaffaqiyatli o'tolmaslik holatiga tushib qolamiz. Masalan, Tyuring testining bunday talqini keng tarqalgan bo'lib CAPTCHA (SAPTHA)teskari razvedka testi (Kompyuterlar va odamlarni bir-biridan ajratish uchun to'liq avtomatlashtirilgan Publik Tyuring testining qisqartmasi) yoki rus tiliga tarjima qilinganda to'liq avtomatlashtirilgan ommaviy Tyuring testi sifatida tanilgan kompyuter va odamlar o'rtasidagi farq. CAPTCHA - bu tizim foydalanuvchisi inson yoki kompyuter ekanligini aniqlash uchun ishlatiladigan kompyuter testi.

Ko'pincha foydalanuvchi rasmda ko'rsatilgan belgilarni kiritishi kerak va shu bilan u (foydalanuvchi) sun'iy agent emas, balki shaxs ekanligini tasdiqlaydi. Qizig'i shundaki, ko'p odamlar birinchi marta bu sinovga dosh berolmaydilar va aksincha, ba'zi dasturlar ushbu turdagi himoyani qanday buzishni bilishadi. Teskari Tyuring testi – bu tarmoqning eng faol foydalanuvchilari uchun kundalik amaliyotga aylangan jarayondir. Bu biz aniq insoniyat uchun imtihon topshirishga majbur bo'lganimizning bir misolidir, lekin biz o'zimiz doimiy ravishda boshqa foydalanuvchilarni, internetdagi suhbatdoshlarimizni beixtiyor sinovdan o'tkazamiz. Bu jarayon allaqachon maqolaning boshida muhokama qilingan Tyuringning "Taqlid o'yini" testining klassik talqiniga o'xshaydi. Internetdagi zamonaviy kommunikativ amaliyot inson va kompyuter dasturi o'rtasidagi aloqa misollari bilan to'la. Ba'zida inson foydalanuvchisi uning suhbatdoshi robot ekanligini biladi, masalan, ko'plab kompaniyalar o'z veb-saytlarida robot maslahatchilaridan foydalanadilar (masalan, Yota); suhbatdosh dasturlari banklar va go'zallik salonlarining potentsial mijozlariga qo'ng'iroq qiladi va hokazo. Biroq ko'plab so'zlashuv botlari inkognito rejimida internet-muloqotda qatnashadi, saytlar, forumlar va boshqalar reytingini oshiradi. Shunday bo'ladiki, internet aloqasi bema'nilik yoki to'liq absurdga aylanadi. Ehtimol, bu sizning robot bilan muloqot qilganingiz uchundir? Bu yerda biz internetdan ma'nosiz dialoglarga misol keltirmaymiz, chunki ularning muallifligi va haqiqiylikni tasdiqlash juda qiyin, shuning uchun dialog botlari o'rtasidagi musobaqalarning rasmiy protokollaridan bir misolni ko'rib chiqaylik. 1991-yilda Kembrijning Xulq-atvorni o'rganish markazi bazasida birinchi marta suhbat botlari o'rtasida Tyuring testi musobaqalari o'tkazildi.

Tahlil va natijalar. G'oya muallifi Xyu Loyebner Tyuring testidan rasmiy o'tish bo'yicha musobaqalar o'tkazishni taklif qildi (ushbu tajriba tafsilotlari bilan Loyebner mukofotining rasmiy veb-saytida <http://www.loyebner.net> tanishish mumkin). Tanlov qoidalariga ko'ra o'yinda bir nechta dasturlar va bir nechta inson suhbatdoshlari ishtirok etadilar, kompyuter yozishmalari yordamida hakamlar ular bilan muloqot qiladilar, ularning vazifasi test obyektlaridan qaysi biri shaxs, qaysi biri kompyuter ekanligini aniqlashdir. Ko'pincha

sun'iy intellekt bilan muloqot absurdga aylanadi, bu kompyuter boti bilan suhbatning bema'niligi (biz quyida ko'rib chiqamiz) bu sudyalalar uchun ichki mezon bo'lib chiqadi. Ushbu taqdimotda biz "absurd"(mavhum) atamasini oddiy ma'noda, bema'ni, mantiqsiz, sog'lom fikrga zid, hatto ma'nosiz narsa sifatida ishlatamiz. 1992- yilda Loyebner mukofoti uchun tanlovda eng kam ball to'plagan va barcha oltita hakam tomonidan sun'iy suhbatdosh sifatida e'tirof etilgan dastur bilan sudyalardan birining suhbatini misol tariqasida keltiramiz.

Taqdim etilgan transkriptga asoslanib, biz kompyuter dasturi vazifani bajara olmadi, ya'ni tabiiy dialogni o'tkaza olmadi, degan xulosaga kelishimiz mumkin. Biroq bu misolda biz kuzatayotgan raqobat vaziyati sun'iy ravishda yaratilgan. Agar biror kishi haqiqiy hayotda kompyuter dasturiga duch kelsa, hech kim uni suhbatdoshi yoki unga ko'rib chiqish uchun kelgan ilmiy maqola muallifi shaxs emasligi haqida ogohlantirmasa nima bo'ladi?

V.Yeko "Internetdan Gutenberggacha: matn va gipermatn" maqolasida yozganidek, bosma matnga ishonch

kitob madaniyati kishisining ruhiy odatlaridan biridir [4]. Aftidan, suhbat botlari, Tyuring test musobaqalari, mashinada yaratilgan matnlardan foydalangan holda ta'sir qilish va aldash holatlarini keltirib chiqaruvchi dasturlar tufayli foydalanuvchining elektron matnga munosabati o'zgaradi va mazmunli muloqot o'tkazish imkonini beradigan yangi muloqot amaliyotlari paydo bo'ladi. Bularni biz zamonaviy kommunikativ vositalardan foydalanish texnologiyalari deb ataymiz.

Xulosa va takliflar. Yuqoridagi misollardan xulosa qilsak, zamonaviy kommunikatsiya texnologiyalari odamlar o'rtasidagi muloqot tamoyillarini o'zgartirmoqda. Xabar muallifini aniqlash deyarli imkonsiz bo'lib qoladigan vaziyatda muvaffaqiyatli muloqot qilishning yagona sharti xabarning o'zi, uning uslubi, semantik izchilligi, suhbatdoshning maqsad va vazifalarini tushunishdir. Kompyuter vositachiligidagi aloqa zamonaviy elektron madaniyatning muhim tarkibiy qismidir va Tyuringning fikrlash tajribasi bizga uning o'ziga xos xususiyatlarini yaxshiroq tushunishga yordam beradi.

ADABIYOTLAR

1. Tyuring A., Hisoblash mashinalari va razvedka // "Aql" falsafiy jurnal 1950 yil. – B.256-265
2. Maklyuhan M. Gutenberg galaktikasi: Printerning shakllanishi / Per. Maklyuhan M. Ommaviy axborot vositalarini tushunish: tashqi inson kengaytmalari / boshiga. ingliz tilidan. V.Nikolaev.-2-nashr. - M.: "Giperborea", "Kuchkovo maydoni", 2007.- 464 b.
3. Iordaniya T. Internet, jamiyat va madaniyat: Internetdan oldin va keyin kommunikativ amaliyotlar// Nyu- York: Bloomsbury Academic, 2013.
4. Eko V. Internetdan Gutenbergga: matn va gipermatn. Umberto Yekoning 1998 yil 20 mayda Moskva davlat universitetining Iqtisodiyot fakultetida ochiq ma'ruzasidan parchalar // Ruhiiy uy. 2000. B. 45-66.